



ÖSSZTÖ: BELENCSEK SÁNDOR

ÖSSZTÉS IDEJE: 1974.

TART.: ÉPÜLETALAK (KÉRDŐÍV).

12 lap

FÖLDRAJZI MUTATÓ: DOROSVÁR ÉS VIDEKE

STATISZTIKAI MUTATÓ:

PAPÍRPARI VÁLLALAT



KISKUNHALASI GYÁRA

LELTÁRKÖRÖS

ÁTVEVETVE AZ EGYSÉGES LTK. 3086-os TÉTELE ALÓL

3086

# Épületfalak.

SOMOGY MEGYEI MÚZEUM  
NA -1079.  
Művelődési Osztály



3086. sz. kérdőíves intézkedője  
Bonyháy Városvédelmi Múzeum kérdőíve  
össze állította Gyelencsér Sándor  
már-nyugodijas

Falakra Ivan.

## Falatközlelők.

Takais Ferenc. nyolc kömüves m 65 éves  
Demeter László kömüves m 37 éves

Gombóvári lakosok

Építési helye Gombóvár és vidéke

ideje 1974 június augusztus hónapokában

# Épületfalak.

Gombóvár és környékén favázas épületfa-  
lak 100 év óta nem voltak, részben azért is, mert  
erdőben szegény vidék.

Az általános régi falak csak a vastag döngött agyag  
tömlés falak voltak leginkább.

A vályogfalak sem voltak teljesen abból hanem  
az alapot szilárdabb anyagból képezték ki, úgy-  
mint téglavagy kővagy erősen döngött tömlésfal alap  
volt és hulladék téglát is kötőanyagként is bekeze-  
lték az alapárókba máttér és cementes habarcs be-  
öntés kötőanyagként

## Sörényfalak.

Itt is akadt a múlt században gyakran de  
nem a 8-as számú ábra szerint, hanem az erőská-  
rőkat műrűre a földbe erősítették, és fonták be  
für gyelek, faggal és nyírvessző, vagy sörényverró  
galyakkal más időben, és ebbe még szőlővesszőt is  
bele kötöttek, és ez vízszintes fonat

A függőleges földbe erősített erőkarok szilársalát  
 baknak bizonyultak mint a város sövényfalak  
 aronban a város sövényfalak hosszúak és tükör  
 mert tovább tartak a szabad szélre az tartást  
 mint a földbe vert karok. Tehát er használ  
 elkövetke mint a tetőcsapadék árterelő karok.  
Egyéb falak

Az alapköfalra rakott téglafal a mai  
 általános falépítésmód. is még gyakori az alapke-  
 mentfal a téglafal alatt. Ez igen jó tartás is gar-  
 dalgos mert ebbe mint cementhabarcsba minden  
 féle téglacserep kötőmeliket beletömnek mint  
 szaporító szilárd anyagot

A tinta köfal itt ismeretlen nem úgy mint a  
 mécske, zengör köves vidéken. Abaliget Hetvehely  
 Rikkösd. Zengörváros Pécsvárad vidéken ahol  
 köven van kőanyag is a nevezett vidéken gyakori  
 a terméskő falú épületek.

Még ismeretlen a boronafalak is a szilipelt kereszt-  
 fejes borona is mindenféle városkerítés sövény falak  
 Rigen voltak ritkán feskerekasos falak dömpe-  
 leg falak, de ez már több mint 100 éves múltba vezet  
 vissza. erőt itt csak ötféle épületfal típusról szá-  
 molhatunk be

- I. - Földbevert kőes sövényfalakról
- II. - Döngölt tömésfal
- III. - Vályogfal
- IV. - Tégla fal
- V. - Köfal.

A földbe vert sövényfal elkészítési módja.

Gombóvár is környékén leginkább gazdasági épü-  
 let részek csináltak. pl. pászta, felszer, nyaralók  
 és a szőlőhegyen ideiglenes pr. épületek.

A legrégibb faltyipusok közt, ez volt a legegyszerűbb<sup>3</sup>.  
elkészítésén is a leggyorsabb tető alá hozásu fal  
keves munkacsoport vett igénybe, és ezért a száraz fordá-  
lón elég gyakori volt, a száraz elején is.

A legdrágább is a nagyszabású emberek építették  
ilyen lakóházakat, és az oláh cipányok.

Azért, hogy telen ne legyen hideg, hát igyekeztek  
vastagon betapasztani kívül és belül, mint lakó-  
épületek. A mellék épületekkel erre nem fektettek  
nagy súlyt. Az ilyen épületek elkészítéséhez is szük-  
séges volt az ácsmeister alkalmazása.

A sarkok és az ajtó ablak nyílások kiképzéséhez  
is a korszerű gerendák ráhelyezéséhez.

Az oláh cipányok soha nem hívtak ácsmeistert.  
Ennek az elkészítéséhez az ácsmeisteren kívül  
3-4 ember elég volt és 3-4 hét alatt tető alá került  
és két három hónap alatt lakható lett.

### Vértfal.

Éhhez a Tömésföldet már részben előre kitermel-  
ték, és az előkészítés folytán szárazabb földet is nedvesebb  
tapadó földet készítettek elő, hogy a munka közben  
megfelelő vegytest tudjanak elő állítani az építéshez.

A telek szelén nagy tégla alakú gödröt szoktak ásni  
és a töméshez innét termelték ki a földet.

Gyakran előfordult az is, hogy az alap fundamen-  
tumot néha 160-200 centire kiasták és ezt tette dön-  
götték földdel úgy mint a magas falat, és ez olyan jó  
szilárd alapnak bizonyult, mint a tégla hál-  
lából berakott alap.

1. Mi a deszka rés-közé döngött fal neve?

Tömésfal.

2. Milyen anyag szükséges ilyen falhoz?

Föld, agyag, víz, török, rózsa zsúpp. stb.

3. Mi az anyagok keverési aránya?

3. A tömési agyagföldet tapadó állapotban keverik: is ha nedvesebb, ha kelléknél szárazabb földet, vagy töreket. Egy terítés kb 10 centim vastag is a rendszeren tapadó agyaghoz a második terítéshez adnak vékonyan töreket, és negyedik terítéshez adják a zsípot vagy rózsát vagy vassót, vasíjót, sőt még szerszám nyíl vastagságú szálfaikat is bele raknak az újterítés alá azért, hogy a fal erős legyen és ne repedezzen.

A felsorolt kötőanyagokat a fal közepére helyezik, hogy a falszint ne látszon a töreken kívül sem.

4. Az anyagot hogyan készítik elő az építéshez?

Keverik az anyagot és hárigan hagyják hogy a terítéssel egyenlően tudják beosztani.

5. A deszkázat. Alkalmilag készítik a deszkázatot ami közé döngölik, vagy ezek többrés felhasznált deszkákon.

Az erős vastag deszkázatot az építési vezető iparos hozza a hűrkölő kötelekkel mert az erőnyomást csak az az erre a célra készített elemek bírják.

6. Miből áll a deszkázat? Hogyan vannak össze erősítve?

Erős, vastag faszú deszkák, és a tartó oszlopok rendszerint a tetőgerendákból, és ezt szikardán a földre erősítve, a felő vége felől a falmagasságot és a kötéshúrkat ehhez erősítik, és minden tartógerenda mellé feszítő falcső lécsét tesznek a deszka felső szélére, hogy a falbőcső szűkebb vagy bővebb ne legyen.

7. Hogyan történik a deszkázat erősítése?

A tömő deszka a kikötött gerendához támaszkodik szabadon és a feszítőlécs odanyomja a gerendához és a tömés adja meg a szikardókat.

8. Használtnak e állandó falverő szerkezetet?

És mi ennek a neve?

Csak a tömősűfőket amiket erre a célra készí-

tettek. Tömő sűfők, ezeket is az iparos hozza. A favágyó tuskótól anyagban különbözik, hogy az

gömbölyöded alakú, a tömőanyagok szegletes arást, hogy a szilindeszka-hoz simuljon, hogy a falszin tömöt legyen. Tehát ezeket is az építés veretű iparos hozza a szilindeszka-kkal és, hurokoló kötésekkel feszítő léceket a kívánt falbősség szerinti Építés.

9. A veretfalú ház alapjainak kijelölése hogyan történik?  
Létkarókat levernek a sarkokhoz is zsinórt húrnak és így megkeresik az alap fundamentum arást

10. Amanyaniban alapozás van, akkor hogyan készül?  
A kész alapozásra megkeresik a fal emelését. Az alap árkot pedig, tégla, vasip kötőművelékekkel kitöltik rétegerve, ismét cement meszesmaltt, vagy sárhabarccsal beöntik, hogy a házagok betömődjenek és a tele árok földszint megkeresődik a szilindeszka is a tömés a vészka vájában egyenletes terítés is keverés is a kötőanyagok felhasználása. Kívülről a falsarkait tégllal kirakják és ehhez hozzá öntözik a fal hosszant.

11. Hogyan történik a föld besűkölése? Hogyan? Milyen munkák eszközök juttatják a földet különösen nagyobbt magasságban?

A föld besűkölése keményre leverni a földet, hogy éles dologára hallatszon a tömőanyag nyomán. A deszka vájába éles fémes földhúzó lapáttal hányják be és egyenlően elterítik. A nagyobbt magasságban is, de ha szükséges emelvény magasságát is alkalmasnak deszka állványból, vagy földből.

12. A besűköltött földközé tesznek e rétegekenként növényi vagy egyéb anyagot, mit milyen távolságra?

A fejt emeltett módorlatban igen, tesznek a harmadik terítésre a már ledöntött sima-falfelületre töreket, zsinórt, venyigés rőcsit vesszöt, vagy szerszámmal vastagságú botfákat az egész falfelületre hosszban a falazat köréperre.



12. a falsziint ~~kezo~~ ne lojjon ki a falfeluletről, es ez arert fontos, hogy a falrepedest gátolja.

Az udvar felöli gang pitvar felöli részre nem tessék repedés gátló anyagokat

13. A falat hagyják e örszállni üllepedni, mennyi időig?

Igen három - négy deszka emelés után hagyják üllepedni, száradni, nedvesebb időben egy hétig, szárazabb időben 3-4 napig.

14. A nyílászáró szerkezetek hefit kihagyják e, a fal építéskor vagy utólag vágják ki?

Igen hagyják hegyes ívű alakú nyílást az ajtó-ablak hefin, és amikor az ajtó ablakot berakják, akkor utána faragják a falat

A nyílászáró szerkezet ék alakú deszkát szegelmek össze a falvéleosságában, és ott oda állítják a nyílás helyére is ehhez kötik a falat, és ez kivehető is

A nyílászáró szerkezet neve ék alakú (nyílás) szalindeszka. Az építési vezetőknek ez is meg van költözési céljára.

15. Az így készült fal milyen vastag - alul - felül?

Az így készült fal általában alul 65 cm, felül 60 cm Befejező munkálatok.

16. A falat elkészülté után mennyi időben lehet tapasztani?

Száraz időszakban két hónapra, nedvesben fél év

17. Milyen tapasztással felhasználható anyagok?

Sárga agyagból sárga is büzapszóra, "polyva"

18. A tapasztás előkészítése hogyan történik?

Sírnás is kéri kapával való keverés finom tapasóra.

19. A tapasztás munkafolyamatát és a szükséges eszközöket:

A tapasztás a kiskapával való keverés finom tapasóra A száraz falat bepröskölik és valamelyes sűrűnállóval rátölttyentik a falra a teknőben oda vitt sárga is simító ~~anyag~~ deszkával elsimítják és vizes kézzel simára <sup>simítják</sup> ~~csinálják~~

20. Hogy vételek tapasztottak van e külsőben és az eszközök között?



A tömés épületeket csak egyszer tapasztották meg a 7. következő tapasztás más nemköt szilárdan oda, csak sűrűhabarccsal meszelővel lekennik.

21. A tapasztás után mikor lehet meszelni?

Az első meszelést még kirsé nyers vakolattra sűrűhabarccsal (mészhabarcs) és a 2 ik ennek a száradása után.

22. Amennyiben a mészbe szinező anyagot tesznek,

mi az, és milyen arányban keverik?

A második a végső meszelés anyagába kevés kék ruhakékítőt adnak, hogy a fal ne sárguljon és így szép felület marad. A sárga fal mészébe vagy szürké vagy sárga port kevertek így a falmész világos szineződést kapott. Az első és a második meszelés anyagába nyers cides tejet kevertek és ez védi a leporlástól.

23. A fal építéséhez hány ember kell? Voltak-e állando munkacsoportok? Kinek mi a feladata?

A falépítéshez 10 emberre volt szükség. Az építésvezető 5 ember irányította, 4 az anyagot termeli ki a gödörből és hánnya keveri a zsaluvágyba.

Teljes munkacsoportok nem voltak falun az ilyen építkezéskor. Néha egykét ember ment az építésvetőre a szomszéd faluba is, egyébként a rokonok, jobbarátok önként segítettek. Falun ilyen építkezés ritkán fordul elő: Nagykőrösön, úm Jombóvár, Sánd Tamási ilyen körülményekben voltak ilyen építőmunkacsoportok.

24. Milyen ideig tart egy ilyen három osztatu lakóház

elkészítése? pl Ha kedvező időben áprilisban meg-

kezdtek, akkor októberre lakható lett. Azonban amelyet a nyár végén augusztusban kezdtek építeni, azt csak a következő év tavaszán 5. hóra költözhetők be.

25. Mi volt a falverésben résztvevők fizetése?

A száradfordulón az építésvető 2 forint 4 korona, a segédmunkások 1 forint 2 korona vagy 50 krajár, esetleg termény búza, bor, stb. a meggyezés szerint.

26. Van-e olyan ember, aki tud még ilyen falú épületet építeni?



26. Igaz van még az idősebb köművesek és ácsok 8.

Jomboráron Takai Terenc mindig 65 éves, köműves, ő fiatal korában többet ismét épített

27. A tapasztalt kik címűjék? pl. kőha köműves, vagy az építés-  
verető vagy a házra építési segítés, jobbarát, rokon stb.

28. Kik mesélték?

A házassága vagy szakember, segítés stb.

Egyéb kérdések.

29. Melyik is az a legalkalmasabb a vertfal készítésére?

Tavasztól őszig a száraz idő erre a legalkalmasabb

30. Vertfal elterjedés: kimentek-e ma is ilyen falat?

A 90-es évek végén, esetleg 1952-ig, akkor abba hagyták  
még mellék épületet sem kimentek izz.

II. Vályogfal.

A vályog, vályogvetés.

1. Milyen anyagok szükségesek a vályogvetéshez?

Vörösi és sárga agyag törék polva stb.

2. Milyen eszközök szükségesek a vályogvetéshez?

Író, fölöthányólapát vályogkeret forma, és losolókauma

3. A vályogvetés munkamódo: A vályogvetéshez szükséges  
föld agyag kitermelése hogyan történik?

A legtöbb falúnak volt vályogvető gödre a faluvégen

és itt volt vályogvető cipány család, a saját kimentői

putri hárikó amelben lakott, és a módorabbak ere-  
kel kimentették a vályogot mint vályogvető cipány

vagy ömülő segény a családjaival vályogot vetettek

A vályogvetés anyagát a földet kapával, síróval

és aprítják vízzel docolnak rá és megtiporják

keverik, és a polvát, töréket a kőz sára hintik

és ezt újra jól beledolgozzák, és a kőz agyag mar-  
sából az amony vályogot vet, az ember termeli a

követkerő területhez az agyagot, a vegyítetlen agyag-

közé is a kőz kőz vályogvető lapátalac rakja, tonni az agyagot

a feneke formakeretbe és a két fölével fogva víz

4. Amikor az ország tele rakta a keretet is fele-  
meli is lerökkenti az orotatra, hogy a massa tije-  
-sen herag nélkül megtöltse a keretet, arntain vitni  
is leborítja szép sorrendben.

A nyersvályog ott marad a földön száradni is  
és a száradás után, a keményes vályog felvétel alá  
rakják prizmába. Abban az esetben, ha nedves idő-  
járás van, akkor már a vályogvetéskor is ide te-  
regetik a nyersvályogot.

Az előre rendezett vályogokhoz a gardák adták  
a töreket, aki adott, de emelkül sokkal több vályog  
került. Voltak olyan felvétel egének, hogy hársítap  
ők vetették vályogot. Ez ugyan kis mennyiségben történt  
A kemence, falazott spandherd, minfal és a ragalya <sup>régi</sup>  
a saját kemény keretben ismálták a vályogvetést

Amikor keverik a tiprás előtt, akkor a kéz aqny mar-  
szába tiproják a porvát, emberi erővel tipodnak

A magán ember részére készült vályog ~~vetés~~ sarat  
a megrendelő lóval is megtipratja a sarat.

Legtöbb helyen itt volt a kovács falca kútja is és  
is a kovács a díznökkel is megtipratta a sarat.

Az agyagot a formázó keretbe ha száraz homokot  
hintenek, hogy az agyag könnyebben kiváljon

A hársítap készült keretbe porvát hintette homok hegett  
Amikor a formázó keret tette lesz, akkor a keretet  
lerökkenti, és így egyenkéntesen tele lesz, egy kis vékony  
lével a keretet behúzza, és így sima felülete lesz  
és már vízre kiönteni a sarat, sorjába.

5. Hol történik a vályogvetés? (pl a vályoggyödörben vagy  
othon a házban, vagy az építkezés helyén.

6. Munka szervezete: Kik vetik a vályogot?

A vályogvető cipányok, szellőcsök, és a rászoruló járósiak.  
7. Mikor, hol és milyen időjárás mellett vetik a vályogot?  
Kora tavasztól őszig, a fagymentes időkben



8 69) nap alatt mennyit lehet kivétel? 40

A kedvező adott körülmények közt egy nap alatt 4. 600 dbot  
9. Vannak-e vagy voltak-e a faluban válogató specializáltak?  
Kisobb mennyiséget házi lap is megmálták?

A régi kiváló válogatók már kihaltak a későbbiek  
közt már minden ilyen. A kisebb mennyiséget az előbb  
ismondottak szerint. A keretformát is házi lap  
készítetik szemaitik szerint néha otromba vagy  
szabálytalan keret körült, arit is mert a hiva-  
tásos válogatók köhön célra nem adták  
keretformát. a konkurencia végett.

Egyéb kérdések.

10 A faluban milyen mértű válogó volt használatban?

Az akkori tégla szabályos mértű volt a válogatók  
től mert erre kötelezően alkalmazkodni kellett  
nekik mert a téglához vejjesen is használtak vá-  
logót. A válogó hossza 29 cm. szélessége 14 cm. a  
magassága 6-05 cm. 920 előtti szabályos tégla méret  
is így a válogó is.

11 A házi lap használtak-e külön felválogni a nevet?

házi ragulás műszal kemence sparherd. célra  
használtak is emek a neve, réna arany válogó  
házi válogó, dib-dab válogó arit is az ilyen  
válogót a bontáskor nem használtak fel ha-  
nem félre dobták.

12.) Válogófal.

12. Mi volt és ma is a válogó isra? Volt-e más  
valami specialis prótes mód. termésetben?

A válogó arakat neher meghatározni 1900-1914 közt  
korona kevispénz, 1926-38 közt pengő. kevis pénz volt  
is ilyenkor a gardak termésetben is kombináltak  
a fizetést. Amikor a pénz viszonyok javultak akkor  
csak közpénzben állapodtak meg a tégla arának  
30-40 0/00 ékában engedték ki a fizetést

# Építés.

14. Vályog falu nagyobb épületek ereu a vidkeu nem épitették csak esetleg kis kaliborokat. is így a vályogot csak mellékes építési célokra használták fel.

A csúszfalat alapját, a belső falazatot is sokan vályogból vették fel téglalapra, is a kemény belső falazatot is falazott üstkattant. is a falazott sparherolt is a keménit. A pitvar felöli épület falat is sokan vályogból rakják.

Dombóváron az Erzsébet útvonalon van két régi ház is eruket a külső falazatnál is végesen épitették az egyik sor tégl a másik sor vályog az egy méteren felül kerolve a másik épületet 2 sor tégl a 2 sor vályog is az építési szempontjából történt. Minden vályog kötőanyaga sárga földből sár. is még gyakran a téglafalak kötőanyaga is ragasztó anyag sárból készült.

Az emelt vályogfal is a végesen épitett falak száradási ideje meghatározatlan, de leginkább száraz időszokban 2-3 hónap esetleg 6. hó. inkább szeméretkei meghatározás.

A vályogból épitett bármely építést követően épitette

## V. Téglafal.

A téglafal elterjedése ma általános. az alapozásnál kö. is betont használnak

1. Az alapozáshoz a régi téglákat is felhasználják? sőt a kötőanyagot is a felakot cementhabarccsal leöntve. A száradfordulótól napjainkig szabvány téglák voltak használatban.

2. A különböző téglafajták volt e helyi elnevezése? Igen volt a benyomott betű monogram szerint.

Dombóváron 3 téglafajta volt. SS. Spiker Sándor tégla L Léta téglafajta. H Hercegi téglafajta. St. A falusi vagy uradalmi téglafajta ismétlődő írójelűek is volt betű jel

3. A különböző téglafajta méretű téglákat milyen épületekhez használták? pl mellék épületekhez körfalakhoz járdához stb

A rendszer épületekhez egy szintben végig az egész falon

Itt ahol a vöröket iron. mint első települései hely sokféle téglafajta található hosszú keskeny vastag. síkes vékony lapos síkes. stb.



4. Volt-e régen hegyi téglai építés?

12

Úgyen volt már említve is az alant, de sok falinak  
és nyaralóknak volt téglai és cserépi ítéő része

Dombóváron a nagy úrunket Olasz tégla mesterek  
verették és a téglai munkárok fele részben is olaszok  
voltak A kis falusi és nyaralói úrunket betanított  
szakmunkások verették.

Természetbeni lakait kaptak és a külföldiek itt ma-  
radtak családostól magyarok.

VI. Köfal.

1. Ézen a vidéken építkeznek e faragott vagy nyerskőből?

Ézen a vidéken az alapozást és kb 60-80 falbal épít  
keznek emtho az utca fronton az ablak aló pincékéig  
talannak nyel vagy faragott kőből.

A mecsék és a zengő hegyek vidékein teljes kőből  
a falmagasságig építkeznek nyers faragott kőből.

Dombóvárhoz 60 km-re Mecsék. Hbalipet Hetvehely Zútkőrd  
a zengő. -- Móraig Gyongyhad Stb zengőváros

Itt vannak lakóházak a falmagasságig, ez kőviselek  
Távolabbról költséges a szállítás és lassú uherkes  
az építkezés

Az épületek padlózata: és erők tapasztása:

Az új épületek padlózatát felássák és elegergetik  
ledönfölik és salakkal 10cm-re terítik, és erre szára-  
homokot terítnek 5cm és erre jön a padlóbur-  
kolat cementlap beton, deszka padló vagy parketta  
A deszka padló gerenda közit száraz homokkal tel-  
teltik. A gardaiagi vagy mellék épületek padlójait  
agráppal ledönfölik és úgy hagyják és ma cementtel  
leöntik vagy cementlappal lerakják

Építette és feldolgozta

Yelencsés Sándor  
már nyolc éves

Dombóvár 1974 augusztus 12. évi